

TAJIRIBA XAYVONLARI TUXUMDONLAR XUSUSIY INNERVATSIYASINING MORFOLOGIK VA FUNKSIONAL TUZILISHI

**Payazov Sherali Nematovich. Assistent.
Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti
Samarqand, O'zbekiston.**

Annotatsiya: Tuxumdonlar innervatsiya tizimining morfologiyasi va uning innervatsiya manbalari masalasiga qo'shimcha ma'lumotlar olishga qaratilgan izlanishlar o'tkazildi. Tuxumdon faoliyatini tartibga soluvchi nerv mexanizmlarini aniqlash masalasi klinitsistlar uchun qiziqarli bo'lib, bu garmon bezlarining distrofik holatlari bilan bog'liq bo'lib, ularning patogeneza nerv buzilishlari yotadi.

Kalit so'zlar: tuxum hujayra, intramural nerv, tuxumdon, innervatsiya, retseptorlar, follikula, Valler degeneratsiyasi, o'rama.

MORPHOLOGICAL AND FUNCTIONAL STRUCTURE OF THE SPECIAL INNERVATION OF THE OVARY IN EXPERIMENTAL ANIMALS

**Payazov Sherali Nematovich, Assistant.
Samarkand State Medical University
Samarkand, Uzbekistan.**

Abstract: Research was conducted to obtain additional information on the morphology of the nervous system of the ovaries and its innervation sources. The issue of identifying the neural mechanisms regulating ovarian activity is of interest to clinicians, as it is associated with dystrophic conditions of the endocrine glands, where neural disorders play a role in their pathogenesis.

Keywords: oocyte, intramural nerve, ovary, innervation, receptors, follicle, Wallerian degeneration, wrapping.

Mavzuning dolzarbligi. Nerv ta'sirlari tuxumdonning funksional va tuzilish holatini belgilaydi. Nerv apparatining yoshga bog'liq rivojlanishi haqida ma'lumotlar mavjud: yangi tug'ilgan chaqaloqlarda nerv tolalari umumiy miqdori kam va kichik yoshdagi bolalarda retseptorlarning soddaroq tuzilishi; tug'ish yoshida retseptorlarning xilma-xilligi va tuxumdonlarning umumiy zich innervatsiyasi; menopauza davrida nerv tolalari umumiy miqdorining kamayishi. Afsuski, tuxumdon innervatsiyasi bo'yicha mavjud bilimlar darajasida fiziologik tajribalar natijalari va morfologik tadqiqotlarni solishtirish hali imkonsiz. Bir xil

retseptor tuzilmalari mavjud bo'lsa-da, fiziologlar ko'rsatgan tuxumdonning baro-, xemo-, mexano- va termoretseptsiyasiga mas'ul bo'lganlarni ajratib ko'rsatish deyarli imkonsiz. Har qanday ichki sekretiya bezini fiziologik o'rganish har doim uning faoliyatini bevosita ro'yxatga olish imkonsizligi bilan bog'liq qiyinchiliklarga duch keladi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari. Tajriba hayvonlarida tuxumdonlarning intramural nerv o'ramlarini o'rganish.

Tadqiqot materialli va usullari. Tajriba hayvonlari sifatida mushuklar, itlar va quyonlar ishlatildi. Ikkala tuxumdon olib tashlanganidan so'ng, hayvonlar operatsiyadan 10 kun o'tib o'ldirildi. Quyidagilar tadqiq qilindi: 1) ikki tomondan D5-S5 darajalaridagi orqa miya tugunlari, 2) quyosh va mezenterik o'ramlarning tugunlari. Material Nissl usuli va gematoksilin bilan bo'yaldi.

Tadqiqot natijalari. Quyosh o'ramining yarim oy shaklidagi tugunlarini olib tashlash tajribalarida ko'p miqdorda degeneratsiyaga uchragan miyelinli va miyelinsiz nerv tolalari aniqlandi. Valler degeneratsiyasi nerv tolalari va retseptorlarda kortikal va miya moddasida kuzatildi. Pastki va bel churra nervlari orqali orqa miya bilan L1-L2 bel segmentlari darajasida aloqa ta'minlanadi. Tajribalarimizda churra nervlarining kesilishi tuxumdonlarda miyelinli nerv tolalari va retseptorlarning tipik Valler degeneratsiyasi bilan kechdi: bunday tolalar kortikal va miya moddasida uchraydi. Aniqlangan degeneratsiyaga uchragan tolalar soni turlicha, ko'pincha ko'p bo'ladi. Olingan preparatlarni tahlil qilganda, vagus nervi kesilganidan keyin hech qanday muddatlarda va hech bir holatda miyelinli nerv tolalari va retseptorlarning Valler degeneratsiyasi aniqlanmadi. Odatda, intraorgan nerv apparatining barcha elementlari buzilmagan ko'rinishda edi, faqat alohida argirofil tolalar bundan mustasno (bunday tolalar har doim nazorat tuxumdonlarida ham mavjud). Tuxumdonda nerv tolalarining tipik Valler degeneratsiyasi kuzatildi. Eng ko'p degeneratsiyaga uchragan tolalar D10-L3 sezgir tugunlari olib tashlanganda aniqlandi. Ehtimol, bu orqa miya tugunlari tuxumdonga sezgir nerv tolalarining asosiy manbai hisoblanadi. Degeneratsiyaga uchragan nerv tolalari kortikal va miya moddasining biriktiruvchi to'qima asosida, rivojlanayotgan follikullar va Graaf pufakchalari atrofida, atreziya follikullarida aniqlandi. Qalin miyelinli tolalar va uning atrofida va qisman atreziya follikulasi ichiga kiruvchi nozikroq tarmoqlarining degeneratsiyasi aniqlandi, bu tajribalar embriologik tadqiqotlar ma'lumotlarini tasdiqladi. Embriogeneza o'rnatilgan aloqalar, tuxumdonning kaudal yo'nalishda siljishiga qaramay, kattalar organizmida saqlanib qoladi. Aksonlari kesilgan neyronlarda retrograd o'zgarishlarning majburiy ravishda paydo bo'lishiga asoslanib, tuxumdonlarni olib tashlash tajribalari o'tkazildi. Bu usul nafaqat tuxumdonlarni olib tashlash

tajribalarida aksonlari kesilgan neyronlarning joylashuvini aniqlashga, balki tuxumdon innervatsiyasida turli nerv tizimi bo'limlarining ishtirok darajasini miqdoriy jihatdan xarakterlashga imkon beradi.

Orqa miya tugunlarini tadqiq qilish retrogad degeneratsiya ko'rinishidagi (yadro ektopiyasi, tigroliz va boshqalar) kichik hujayra guruhlarini aniqladi. Bu guruhlar pastki ko'krak va yuqori bel segmentlari darajasidagi orqa miya tugunlarida biroz tez-tez uchraydi va yuqori ko'krak segmentlarida deyarli aniqlanmaydi, faqat juda kam hollarda alohida hujayralar degeneratsiya bosqichlarida uchraydi. Pastki ko'krak va yuqori bel orqa miya tugunlarining tuxumdon innervatsiyasida ishtirok etishi to'g'risidagi ijobiy ma'lumotlarga ega bo'lib, biz ushbu tajribalarda olingan natijalar, ya'ni faqat kichik hujayra guruhlarini zararlanganligi bilan biroz hayron bo'ldik. Bu faktning tushuntirilishi aniq: sezgir hujayralar, tuxumdon innervatsiyasida ishtirok etuvchi orqa miya tugunlari, boshqa organlarga ham ko'plab kollateral beradi. Kichik organning o'chirilishi, shubhasiz, ularning holatiga ta'sir qiladi, lekin bu tuzilishda sezilarli darajada ifodalangan reaksiyada namoyon bo'lmaydi. Ehtimol, tuxumdonga o'z tolalarini yuboradigan orqa miya tugunlarining hujayralari ancha keng guruhni tashkil qiladi. Quyosh o'ramida retrogad o'zgarishlarga uchragan hujayra guruhlarini ancha kattaroq edi. Jarayon bir yadroli va ikki yadroli hujayralarga ta'sir qildi. Pastki mezenterik o'ramda bu guruhlar ancha kichikroq bo'lib, ba'zida faqat alohida hujayralar o'zgarishlarga duchor bo'ldi. Shunday qilib, retrogad degeneratsiya usulidan foydalanib, biz tuxumdon innervatsiya manbalari to'g'risida avvalroq aniqlangan natijalarni to'g'ridan-to'g'ri tasdiqlovchi ma'lumotlarni oldik, bu ma'lumotlar nerv tizimining muayyan elementlarini olib tashlash orqali tuxumdon nerv apparatini o'rganish yo'li bilan olingan edi.

Xulosalar. Olingan ma'lumotlar tuxumdon nerv apparatining manbalari va tizimiy mansubligi to'g'risidagi tasavvurlarni quyidagicha umumlashtirishga imkon beradi: tuxumdon uchun sezgir nerv tolalarining asosiy manbai D10-L3 segmentlaridagi orqa miya sezgir tugunlari hisoblanadi. Ushbu darajalardan yuqori va pastda orqa miya tugunlaridan tuxumdonga juda oz miqdordagi tolalar yuboriladi. Quyosh o'ramasi tuxumdon uchun qon tomir harakatlantiruvchi tolalarni beruvchi hujayra elementlarining asosiy massasini o'z ichiga oladi. Bu o'rama orqali katta churra nervi tarkibida orqa miya tugunlaridan kelib chiqadigan sezgir nerv tolalari tuxumdonga o'tadi. Pastki mezenterik o'rama tuxumdon uchun qon tomir harakatlantiruvchi tolalarning ikkinchi darajali manbai hisoblanadi. Innervatsiya manbalarining ko'pligi - nerv tizimining kompensator mexanizmlari bo'lib, tuxumdon funksiyasining yanada mukammal nerv tartibga solinishiga yordam beradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Nazarenko T.A, Korneeva I.E, Saroyan T.T, Veryaeva N.A. Bir homilali homiladorlikda spontan tuxumdon giperstimulyatsiya sindromi. Reproduksiya muammolari. 2009;15(1):
2. Yushkantseva S.I., Bykov V.L. Gistologiya, sitologiya va embriologiya. Qisqacha atlas: O'quv qo'llanma.-SPb.: "P-2" nashriyoti, 2006.
3. S.L.Kuznetsov, N.N.Mushkambarov — Gistologiya, sitologiya va embriologiya. Tibbiyot oliygozlari talabalari uchun darslik.
4. Rossiya akusher-ginekologlar jamiyati, Rossiya endokrinologlar assotsiatsiyasi. Klinik tavsiyalar. Polikistik tuxumdon sindromi. M.: Rossiya Federatsiyasi Sog'liqni saqlash vazirligi; 2021.
5. Паязов Ш. Н. Исследование морфометрических показателей печени белых беспородных крыс под воздействием противовоспалительных средств парацетамола, аспирина и ибупрофена при полипрогмазии //экономика и социум. – 2024. – №. 11-1 (126). – с. 1275-1279.
6. "Pediatriya" mutaxassisligi 5-kurs talabalari uchun o'quv-uslubiy qo'llanma: "Hayz sikli va uning tartibga solinishi. Ayol jinsiy a'zolarining turli yosh davrlaridagi anatomik-fiziologik xususiyatlari" mavzusini o'rganish. Mualliflar: Florensov V.V., t.f.d., professor Baryaeva O.E., kafedra dotsenti, t.f.n. Irkutsk IGMU 2010.
7. Паязов Ш.Н. Особенности функционирования печени при ревматоидном артрите //экономика и социум. – 2024. – №. 11-1 (126). – с. 1045-1049.
8. Saroyan T.T., Korneeva I.E. Og'ir kechadigan tuxumdon giperstimulyatsiya sindromi fonida kelib chiqqan induktsiyalangan homiladorlikni boshqarish taktikasi. Akusherstvo va ginekologiya. 2011;(8):
9. Rossiya akusher-ginekologlar jamiyati. Federal klinik tavsiyalar. Tuxumdon giperstimulyatsiya sindromini tashxislash va davolash. Moskva; 2013.
10. Паязов Ш. Н. Гистологическая структура печени белых беспородных крыс //экономика и социум. – 2024. – №. 11-1 (126). – с. 1286-1290.